MARINDINEESCHE VERWANTSCHAPS- BETREKKINGEN

DOOR

J. VAN DER KOLK.

Wanneer men de taal van een natuurvolk nog woord voor woord geheel uit den mond van dat volk moet afuisteren, opteekenen en ordenen, — zooals dit voor mij het geval was bij de Marindineezen van Nederlandsch Zuid-Nieuw-Guinee, — dan blijkt het vaak dat er vormen bestaan die men tevergeefs in andere talen zoekt. Dit is zelfs het geval voor de spraakkunstige terminologie, b.v. om de vele modi (wijzen) van het Marindineesch werkwoord aan te duiden. Maar hetzelfde heeft men soms nog in erger mate om gewone nomina te vertalen. Men treft n.l. in sommige groepen van substantiva (als b.v. schelpen, visschen etc.) een rijkdom van termen en namen, die eigenlijk tegelijk een armoede aan abstractie en generaliseering beteekent. De natuurmensch benoemt individuen of groepen, en mist vaak de benamingen der «soorten», zoodat vertalen haast onmogelijk wordt.

Dit is ook het geval bij de Marindineesche verwantschapsnamen, die des te beter in de taal behouden bleven, wijl de familiebetrekkingen vaak niet door persoonsnamen (eigennamen) mogen worden vervangen; m. a. w. men noemt bloed- en aanverwanten meestal niet bij den eigennaam (soms is dit zelfs *doerke* of *pemali*), maar bij den familie-betrekkingsnaam, — zóó, dat het soms lijkt alsof alle Marindineezen «familie» van elkaar zijn, wijl ze elkaar bijna altijd onder een of anderen familiebetrekkingsnaam aanspreken (zooals bij ons: vader, broer, oom, neef, etc.). Vandaar verder ook weer de vele grammaticale vormen dier namen, naargelang enkelvoud of meervoud, bezitsvorm van 1^{en}, 2^{en} en 3^{en} persoon, vocatiefvorm, enz. Vele verwantschapsnamen immers hebben personaalvormen om den bezitter aan te duiden, b.v. *navai* = mijn vader; *havai* = uw vader; *evai*

= zijn vader; ivind = hun vaders, enz. Zoo heeft menige verwantschapsnaam drie bezitsvormen (naar gelang de bezitter 1e, 2e of 3e persoon is), en dat wel in 't enkelvoud en meervoud, en bovendien nog een vocatiefvorm. De vormen voor de diverse verwantschapsnamen en familiebetrekkingen zijn dus zeer talrijk, en in den beginne bijna niet te ontwarren, — waarbij nog komt, dat de familierelaties véél nauwkeuriger en uitgebreider worden aangeduid dan bij ons.

Door onderstaande lijsten wordt geprobeerd zoo duidelijk mogelijk al die vormen weer te geven, — eerst wat de voor naamste spraakkunstige vormen betreft, — dan wat de ingewikkelde familierelaties aangaat. Voor een juiste uitspraak der Marindineesche woorden zij opgemerkt, dat de klemtoon op de laatste lettergreep valt.

Grootvader:

enk. 1 ^e pers.: ame i (mijn, onze grootvader)	mr. 1 ^e pers.: na z è (mijn, onze grootvaders)
» 2 ^e pers.: ha za m (uw gr.)	» 2 ^e pers.: ha z è (uw grootvaders)
» 3 ^e pers.: i za m (zijn, haar, hun gr.)	» 3 ^e pers.: i z è (zijn, haar, hun gr.'s)
vocatief: ame i.	

Grootmoeder:

enk. 1 ^e pers.: na z oe	mr. 1 ^e pers.: na z è
» 2 ^e pers.: ha z oe	» 2 ^e pers.: ha z è
» 3 ^e pers.: oe z oe	» 3 ^e pers.: i z è
vocatief: ame i.	

Grootouders: i z è (ook: voorouders, voorvaderen).

Vader:

enk. 1 ^e pers.: na vai	mr. 1 ^e pers.: na vind
» 2 ^e pers.: ha vai	» 2 ^e pers.: ha vind
» 3 ^e pers.: evai	» 3 ^e pers.: ivind
vocatief: ha z of ha i.	

Moeder:

enk. 1 ^e pers.: na voe	mr. 1 ^e pers.: na vi-sav
» 2 ^e pers.: ha voe	» 2 ^e pers.: ha vi-sav
» 3 ^e pers.: wā h	» 3 ^e pers.: i vi-sav
vocatief: ā n of n ē. — Ouders: ivind,	

Echtgenoot:

enk. 1 ^e pers.: nazam	mr. 1 ^e pers.: nazoes
» 2 ^e pers.: hazam	» 2 ^e pers.: hazoes
» 3 ^e pers.: ezam	» 3 ^e pers.: izoes.
vocatief: nazam.	

Echtgenootte:

enk. 1 ^e pers.: nazoem	mr. 1 ^e pers.: nazoes
» 2 ^e pers.: hazoem	» 2 ^e pers.: hazoes
» 3 ^e pers.: oezoem	» 3 ^e pers.: izoes
vocatief: nazoem.	

Zoon:

enk. 1 ^e pers.:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{zib}^{1)} \\ \text{of} \\ \text{wanangib} \end{array} \right.$	mr. 1 ^e pers.:	$\left\{ \begin{array}{l} \\ \text{2e pers.:} \\ \text{3e pers.:} \end{array} \right.$	wananga
» 2 ^e pers.:		» 2 ^e pers.:		
» 3 ^e pers.:		» 3 ^e pers.:		
vocatief: wanangib.				

Dochter:

enk. 1 ^e pers.:	z o e b	mr. 1 ^e pers.:	} w a n a n g a
» 2 ^e pers.:	o f	» 2 ^e pers.:	
» 3 ^e pers.:	w a n a n g o e b	» 3 ^e pers.:	
vocatief: w a n a n g o e b.			

Kleinzoon en Kleindochter:

enk. 1 ^e pers.: nazeb	mr. 1 ^e pers.: nazè
» 2 ^e pers.: hazeb	» 2 ^e pers.: hazè
» 3 ^e pers.: izeb	» 3 ^e pers.: izè
vocatief: nazè, mr. nazè.	

Broeder:

enk. 1 ^e pers.: {	mr. 1 ^e pers.: {	n a m i k
» 2 ^e pers.: {	» 2 ^e pers.: {	
» 3 ^e pers.: {	» 3 ^e pers.: {	
vocatief: n a m e k, mr. n a m i k.		

Zuster:

enk. 1 ^e pers.: {	namoek ¹⁾	mr. 1 ^e pers.: {	namoek
» 2 ^e pers.: {		» 2 ^e pers.: {	
» 3 ^e pers.: {		» 3 ^e pers.: {	
vocatief: namoek, mr. namik.			

¹⁾ Wijl in deze woorden de possessief praefixen ontbreken, wordt de bezitsvorm uitgedrukt met behulp van het voorgevoegde bezittelijk voornaamwoord: nohan (mijn), wohan (uw), anep (zijn); nohan (onze), johhan (uwe), anip (hun, haar).

N.B. Oudste broer: mahai-anem	Oudste zus: mahai-anoem
Middelste broer: in-anem	Middelste zus: in-anoem
Jongste broer: es-anem	Jongste zus: es-anoem

Neef en Nicht:

enk. 1 ^e pers.: onos	mr. 1 ^e pers.: onos ²
» 2 ^e pers.: hanos	» 2 ^e pers.: hanos ²
» 3 ^e pers.: izanos	» 3 ^e pers.: izanos ²
vocatief: onos.	

N.B. Onos wordt alléén gebruikt in de beteekenis van: kind van moeders broer of zus, en kind van vaders zus. — Alle andere beteekenissen van neef en nicht worden anders vertaald (zie verderop).

Oom:

enk. 1 ^e pers.: nahok	mr. 1 ^e pers.: nahok ²
» 2 ^e pers.: hahok	» 2 ^e pers.: hahok ²
» 3 ^e pers.: wahok	» 3 ^e pers.: wahok ²
vocatief: bab.	

Tante:

enk. 1 ^e pers.: vavjak	mr. 1 ^e pers.: bakāk
» 2 ^e pers.: havjak	» 2 ^e pers.: havjak ²
» 3 ^e pers.: evjak	» 3 ^e pers.: evjak ²
vocatief: kāk.	

N.B. Nahok wordt alleen gebruikt in de beteekenis van: man van vaders zus, evenals voor ouderen broer van echtgenoot (zwager). Voor andere beteekenissen van «oom» zie verderop. — Zoo ook wordt vavjak alleen gebruikt voor tante in den zin van vaders zuster.

Schoonbroer (zwager):

I. Een man noemt den man van zijn jongere zuster: manda (voc.)

enk. 1 ^e pers.: manda	mr. 1 ^e pers.: manda ²
» 2 ^e pers.: hamanda	» 2 ^e pers.: hamanda ²
» 3 ^e pers.: zimanda	» 3 ^e pers.: zimanda ²

II. Een vrouw noemt den man van haar jongere zuster: naba (voc.)

enk. 1 ^e pers.: naba	mr. 1 ^e pers.: naba ²
» 2 ^e pers.: hanaba	» 2 ^e pers.: hanaba ²
» 3 ^e pers.: zinaba	» 3 ^e pers.: zinaba ²

III. Behuwd zwager, als de vrouwen gezusters zijn:
nakom (voc.)

enk. 1 ^e pers.: nakom	mr. 1 ^e pers.: nakom ²
» 2 ^e pers.: hacom	» 2 ^e pers.: hacom ²
» 3 ^e pers.: zinakom	» 3 ^e pers.: zinakom ²

N.B. Voor de verschillende benamingen van schoonzuster (zwagerin) alsmede voor de nog andere beteekenissen van schoonbroer (zwager) zie verderop bij de familierelaties.

Schoonvader:

enk. 1 ^e pers.: naknë	mr. 1 ^e pers.: nazaknë
» 2 ^e pers.: hakenë	» 2 ^e pers.: hazaknë
» 3 ^e pers.: ezaknë	» 3 ^e pers.: ezaknë

vocatief: pāp.

N.B. Dit heeft alleen de beteekenis van «schoonvader van een vrouw». — Voor «schoonvader van een man», alsmede voor de vertalingen van «schoonmoeder» zie verderop.

Schoonouders: (onderling)

enk. 1 ^e pers.: napam	mr. 1 ^e pers.: napam ²
» 2 ^e pers.: hapam	» 2 ^e pers.: hapam ²
» 3 ^e pers.: izpam	» 3 ^e pers.: izpam ²

vocatief: pam.

Schoondochter:

enk. 1 ^e pers.: niknë	mr. 1 ^e pers.: nikoend
» 2 ^e pers.: hikenë	» 2 ^e pers.: hizikoend
» 3 ^e pers.: izikenë	» 3 ^e pers.: izikoend

vocatief: niknë.

N.B. «Schoonzoon» wordt vertaald door naba, evenals «schoonbroer» (zie boven II).

Hiermede hebben we de voornaamste verbogen vormen van familiebetrekkingsnamen aangegeven. De vele onverbogen vormen vullen verder de lange lijst der diverse familiebetrekkingen aan, zoodat men bijna geen verwantschapsrelatie kan uit-

denken, of men heeft er een apart woord voor, dat veelvuldig in den dagelijkschen omgang voorkomt. Men verbaast zich erg, hoe deze onontwikkelde menschen al die benamingen voor jongere en oudere, mannelijke en vrouwelijke bloed- en aanverwanten, zoo rap weten te gebruiken. Ik wil probeeren ze in een overzichtelijk lijstje te verzamelen, waarin dan de bovengenoemde verbogen vormen alleen in den bezitsvorm van den derden persoon zullen worden aangegeven, en voor de juiste vertaling vaak de Latijnsche benaming wordt toegevoegd. Vooraf zij nog opgemerkt, dat men als «kern» van de familiebetrekkingen neme het gezin: vader en moeder, zoon en dochter, broeder en zuster (evai, wāh; zib; zoeb; namek, namoek); waarbij men bedenke dat deze zes woorden vaak in zeer breeden zin worden genomen, b.v. namek is niet alleen broeder in de gewone beteekenis, maar ook: neef (kind van vaders broer), vriend, stamgenoot, totem-genoot, etc., en al de daaruit voortvloeiende verdere betrekkingen worden óók zoo opgevat, b.v. de vrouw van een «stamgenoot» (namek) heet ook «zwagerin» (naba) etc.

Voor de benamingen der verschillende relaties krijgen we dan het volgende. (Bezitsvormen der verbuigbare namen zie boven: hier wordt alleen vorm van 3^{en} pers. en vocatiefvorm aangegeven).

Man (vir):

ezam, voc. nazam

Vader (pater):

evai, voc. haz of hai

Zoon (filius):

zib, voc. wanangib

Broeder (frater):

namek, voc. namek

{	oudere broeder:
	mahai- anem
	middelste broeder:
	in- anem
{	jongere broeder:
	es- anem

Grootvader (avus):

izam, voc. amei

Kleinzoon (nepos):

izeb, voc. nazeb

Vrouw (uxor):

oezoem, voc. nazoem

Moeder (mater):

wāh, voc. ān of nē

Dochter (filia):

zoeb, voc. wanangoeb

Zuster (soror):

namoek, voc. namoek

{	oudere zuster:
	mahai- anoem
	middelste zuster:
	in- anoem
{	jongere zuster:
	es- anoem

Grootmoeder (avia):

oezoe, voc. amei

Kleindochter (neptis):

izeb, voc. nazeb

Oom:

1. vaders broeder (patruus):
evai, voc. haz

{ vaders oudste broer:

mahai-evai

{ vaders middelste broer:

in-evai

{ vaders jongste broer:

es-evai

2. moedersbroeder (avunculus):
wahok, voc. bāb

3. man van vaders zuster (vir
amitae): wahok, voc. bāb

4. man van moeders zuster
(vir materterae):
takev of evai, voc. hai

Neef:

1. zoon van vaders broer (frater
patruelis):

namek, voc. namek

{ oudste: mahai-anem

{ middelste: in-anem

{ jongste: es-anem

2. zoon van moeders broer
(filius avunculi):
izanos, voc. onos

3. zoon van vaders zuster
(amitinus):
izanos, voc. onos

4. zoon van moeders zuster
(filius materterae):
izanos, voc. onos

5. 'n man noemt den zoon van
zijn broer (avunculinus):
wanangib, voc. wanangib

Tante:

1. moeders zuster (matertera):
wāh, voc. ān

{ moeders oudste zus:

mahai-wāh

{ moeders middelste zus:

in-wāh

{ moeders jongste zus:

es-wāh

2. vaders zuster (amita):
evjak, voc. kāk

3. vrouw van moeders broer
(avunculi uxor): wāh, voc. ān

4. vrouw van vaders ouden
broer (patrui sr. uxor):
oezoe, voc. amei

5. vrouw van vaders jongeren
broer (patrui jr. uxor):
wāh, voc. ān

Nicht:

1. dochter van vaders broer
(soror patruelis):

namoek, voc. namoek

{ oudste: mahai-anoem

{ middelste: in-anoem

{ jongste: es-anoem

2. dochter van moeders broer
(filia avunculi):
izanos, voc. onos

3. dochter van vaders zuster
(amitina):
izanos, voc. onos

4. dochter van moeders zuster
(filia materterae):
izanos, voc. onos

5. 'n man noemt de dochter
van zijn broer (avunculina):
wanangoeb, voc. wana-
ngoeb

6. 'n man noemt den zoon van zijn zuster (consobrinus): oha-anem, voc. wana-ngib
7. 'n vrouw noemt den zoon van haar broer (filius fratris): izibi, voc. kēmbra
8. 'n vrouw noemt den zoon van haar zuster (sororius): wanangib, voc. wana-ngib
9. oudere neef van echtgenoot(e) (nepos sr.): mahai-rik, voc. namek
10. jongere neef van echtgenoot(e) (nepos jr.): es-rik, voc. namek

Schoonvader:

1. 'n vrouw noemt den vader van haar man (socer major): ezaknē, voc. pāp
2. 'n man noemt den vader van zijn vrouw (socer minor): zinaba, voc. naba

N.B. Schoonouders van den man: zinaba²

Schoonouders van de vrouw: esanē

Schoonouders onderling: izpam, voc. pam

Schoonzoon:

dochters man (gener):
zinaba, voc. naba

Schoonbroer (zwager):

1. 'n vrouw zegt tot ouderen broer van haar man (mansbroer: levir sr.): wahok, voc. nahok

6. 'n man noemt de dochter van zijn zuster (consobrina): oha-anoem, voc. wanaangoeb
7. 'n vrouw noemt de dochter van haar broer (filia fratris): izibi, voc. kēmbra
8. 'n vrouw noemt de dochter van haar zuster (sororia): wanangoeb, voc. wanaangoeb
9. oudere nicht van echtgenoot(e) (neptis sr.): mahai-roek, voc. namoek
10. jongere nicht van echtgenoot(e) (neptis jr.): es-roek, voc. namoek

Schoonmoeder:

1. 'n vrouw zegt tot de moeder van haar man (socrus major): evjak, voc. kāk
2. 'n man zegt tot de moeder van zijn vrouw (socrus minor): zinaba, voc. naba

Schoondochter:

zoons vrouw (nurus):
iziknē, voc. niknē

Schoonzuster (zwagerin):

1. 'n vrouw zegt tot de oudere zuster van haar man (manszuster: glos sr.): esanē, voc. mahai-roek

2. 'n vrouw zegt tot jongeren
broer van haar man (mans-
broer: levir jr.):
wanangib, voc. wanangib
3. 'n man zegt tot ouderen broe-
der van zijn vrouw (vrouws-
broer: uxoris frater sr.):
zimanda, voc. manda
4. 'n man zegt tot jongeren broe-
der van zijn vrouw (vrouws-
broer: uxoris frater jr.):
savok, voc. wanangib
5. 'n man zegt tot den man van
zijn oudere zuster (zusters-
man: vir sororis sr.):
zambit-evai, voc. mbit
6. 'n man zegt tot den man van
zijn jongere zuster (zusters-
man: vir sororis jr.):
zimanda, voc. manda
7. 'n vrouw zegt tot den man
van haar of 's mans oudere
zuster (vir sororius sr.):
nasoe, voc. mahai-roek
8. 'n vrouw zegt tot den man
van haar of 's mans jongere
zuster (vir sororius jr.):
zinaba, voc. naba
9. behuwd zwager (als de vrou-
wen gezusters zijn: levir col-
lateralis):
zinakom, voc. nakom
2. 'n vrouw zegt tot de jongere
zuster van haar man (mans-
zuster: glos jr.):
nakaroe, voc. es-roek
3. 'n man zegt tot de oudere zus-
ter van zijn vrouw (vrouws-
zuster: uxoris soror sr.):
zinaba, voc. naba
4. 'n man zegt tot jongere zus-
ter van zijn vrouw (vrouws-
zuster: uxoris soris jr.):
savok, voc. wanangoeb
5. 'n man zegt tot de vrouw van
zijn ouderen broer (broers-
vrouw: uxor fratris sr.):
wāh, voc. ān
6. 'n man zegt tot de vrouw van
zijn jongeren broer (broers-
vrouw: uxor fratris jr.):
esanè, voc. es-roek
7. 'n vrouw zegt tot de vrouw
van haar of 's mans ouderen
broer (uxor fratris sr.):
wāh, voc. ān
8. 'n vrouw zegt tot de vrouw
van haar of 's mans jongeren
broer (uxor fratiria jr.):
wāh, voc. ān
9. behuwd zwagerin (als de
mannen gebroeders zijn
(glos collateralis):
zinakom, voc. nakom

B. Om deze ingewikkelde benamingen voor schoonbroer en schoonzuster wat te vergemakkelijken, kan het volgende voorbeeld dienen: Stel dat Jan getrouwd is met Cor, en dat we hebben:

Jan's oudere broër Piet	is getrouwd met Bertha
» jongere broer Frans	» » » Cato
» oudere zuster Anna	» » » Hendrik
» jongere zuster Maria	» » » Frits

Cor's oudere broer Antoon is getrouwd met Rica

» jongere broer Theo » » » Dora
 » oudere zuster Lisa » » » Bertus
 » jongere zuster Teresia » » » Jacobus

Schoonbroer is dan: 1. Piet ten opzichte van Cor.
 2. Frans t. o. v. Cor. 3. Antoon t. o. v. Jan. 4. Theo t. o. v.
 Jan. 5. Hendrik t. o. v. Jan. 6. Frits t. o. v. Jan. 7. Bertus
 en Hendrik t. o. v. Cor. 8. Jacobus en Frits t. o. v. Cor.
 9. Hendrik t. o. v. Frits en Bertus t. o. v. Jacobus.

Schoonzuster is dan: 1. Anna t. o. v. Cor. 2. Maria
 t. o. v. Cor. 3. Lisa t. o. v. Jan. 4. Teresia t. o. v. Jan.
 5. Bertha t. o. v. Jan. 6. Cato t. o. v. Jan. 7. Bertha en Rica
 t. o. v. Cor. 8. Cato en Dora t. o. v. Cor. 9. Bertha t. o. v.
 Cato en Rica t. o. v. Dora.

Stiefvader (vitricus):

kisih-evai, voc. haz

Stiefzoon (privignus):

kisih-wanangib, voc. wanangib

Halfbroer (frater conjugalis):

kisih-namek, voc. namek

Pleegvader (pater adoptans): ¹⁾

1. van een jongen:

binahor-evai of ketakob-evai, voc. haz

2. van een meisje:

jarang-evai, voc. haz.

N.B. Pleegouders van jongen:

binahor-ivind

Pleegouders van meisje:

jarang-ivind

Pleegzoon (filius adoptivus):

binahor, voc. wanangib

Stiefmoeder (noverca):

kisih-wāh, voc. nē

Stiefdochter (privigna):

kisih-wanangoeb, voc. wanangoeb

Halfzuster (soror conjugalis):

kisih-namoeck, voc. namoeck

Pleegmoeder (mater adoptans):

1. van een jongen:

binahor-wāh of ketakob-wāh, voc. nē

2. van een meisje:

jarang-wāh, voc. nē

Pleegdochter (filia adoptiva):

jarang, voc. wanangoeb

¹⁾ Het aannemen van andermans kinderen is algemeen bij de Marindineezen, en behoort bij het ethnologisch verschijnsel dat men „fosterage” heeft genoemd.

Men zou hier verder voor de volledigheid nog enkele benamingen bij kunnen voegen, als:

Eerste man: mahai-ezam	Eerste vrouw: mahai-oezoem
Tweede man: es-ezam	Tweede vrouw: es-oezoem
Verloofde (jongen): soram	Verloofde (meisje): soram
Weduwnaar: boi-rik	Weduwe: boi-roek
Kindje (jongen): papis	Kindje (meisje): papoes
Jongen: patoer	Meisje: kivasom
Jongeling: ewati	Jonge meid: wahoekoe
Huwbaar jongeling: miakim	Huwbaar meisje: iwag
Man: amnangib	Vrouw: sav
Ongetrouwd man: moharik	Ongetrouwdevrouw: moharoek
Jonggehuwd man: noh-anem	Jonggehuwde vrouw: noh- anoem
Oude man: somb-anem	Oude vrouw: mes-iwag

Voor «kind» (in 't algemeen) heeft men: hon-a-hon (wichtje), narakam, seis (kleintje), nin (gestolen kind), isahis (de kleinen), etc. — Voor «makker» (ml. en vr.) heeft men izatom, waarvan de vocatief is ngeis. — Getrouwde lui heeten met een algemeen naam: hizes-ti. — De mannen: has-ti; de vrouwen: boeb-ti, nova-ti, awin-ti, etc.

Men ziet uit dit alles dat de familiebetrekkingen en andere relaties bij de Marindineezzen zeer uitvoerig worden benoemd. Bizondere vermelding verdienen nog de vocatief-vormen mbit, manda, naba, nakom, pāp, niknë, pam, die «verplichtend» zijn voor de desbetreffende bloed- en aanverwanten: hun eigennaam noemen is doerkë (pemali).

Het kost heel wat inspanning om in de terminologie der Marindineesche maatschappij thuis te raken, en het zou wel interessant kunnen zijn om in verband daarmee het heerschend patriarchaat, de exogamie en het totemisme, die met al die benamingen nauw samenhangen, te bestudeeren; doch het geduld van de lezers is al genoeg op de proef gesteld!